

SVETLI TRAGOVI JEDNOG HEROJSKG MUČENIKA*)

Beogradski lekar dr Bukić Pijade bio je početkom novembra 1941 zatvoren sa dvesta drugova, akademika, književnika, profesora i drugih kulturnih, političkih i javnih radnika, u logoru na Banjici kao talac zbog ustanka protiv okupatora u Srbiji. Iako mnogo zabrinut za svoju porodicu, koju je kasnije neprijatelj uništio, Pijade je u tamnici bodrio svoje drugove i bio jedan od najhrabrijih i najvedrijih talaca. Da bi podržao raspoloženje, on je pisao čak i pesme, koje ovde saopštavamo, dodajući da su od lica, u njima pomenutih, Siniša — prof. Siniša Stanković, Klema — inž. Klementije Bukavac, predsednik Inženjerske komore, Boža — Božidar Kovačević. Aluzije u ovim Pijadinim stihovima inače su jasne.**)

SOBA BR. 25 SVOME SINIŠI (Moto: Božo, oprosti!)

Bez Siniše zlo bi gore bilo,
Tamna kuća još crnja i mračna,
Poletno mu biološko krilo,
Veselost mu pitoma i zračna.

Da li priča il' naučno džaka —
Reč mu glatko jeguljasto klizi,
Ko varnica kulja iz odžaka
Da nas otme sveapsanskoj krizi.

On docira što nas malo znade,
Samo onaj biće duga veka

---

*) Pored ovde objavljenog materijala, redakciji „Jevrejskog Almanaha“ predata su 22 originalna pisma pok. dr Bukića Pijade iz logora na Banjici. Ona će, uz jednu studiju o ovom jevrejskom mučeniku i heroju, biti objavljena u narednom broju „Jevrejskog Almanaha“.

***) Ove redove napisao je Božidar Kovačević.

Do istine koji se iskrade:
Da bez smeha nema duši leka.

I obrni vasionu celu
Takvog nema pod nebeskim svodom,
Humor mu je na zdravome vrelu
Adidar je samim svojim rodom.

8. XII. 1941
apsana

DIJAGNOSTIČARU BOŽI

Boža nam je arbitar od soja,
Svakom daje pravcato mu mesto,
A muza mu posebnoga kroja:
Nadahnuće spopada ga često.

Epigramskim on vitla zanatom,
Konkurenca ne zadaje straha,
Samcat znade rukovat alatom
Da secira bez velikog kraha.

Još on znade, istina je stara,
Dijagnoza ako nije prava
Bolesniku ne nanosi kvara
Već lekaru što pogrešno stvara.

Da je udes malo sklon nam bio,
Veran sin b' bio Eskulapa,
Dijagnoze od oka bi lio
Dobri Boža — lekar od sevapa.

Pročitano 7. XII. 1941
u sobi 25 i 3.

NAIVNA PESMA O APSANSKOM PROZORU

Otvori, zatvori, promaja nas tuče,
Večita graja i disput se vuče,
Ugnjavi nas svakidašnja tema,
Promuk'o nam i sam pomirljivi Klema.

Sastaše se najzad ova domicila,
Dočekaše goste raširenih krila,
Dobra narav, sloga, bratska ljubav nema
Kad opet uskrsnu naša stara tema.

Osu se pljusak ljutih mudrovanja,
Prosipa se pamet od silnoga dranja,
Svaki znade čuvat princip higijene
Samo lični konfor da ne dođe do smene.

Razvio se vihor, raspreda se tema,
Starešina čuti i diskretno drema,
Obik'o se stari edukator đaka,
Izaći će deca iz tematskog mraka.

I to tako ide od jutra do mraka,
K'o da nismo deca baš istoga zraka,
K'o da nije ista dovukla nas struja,
K'o da ista nada u svakom ne buja.

Kada čanak mine i raspre potonu, —
U opštem hrkanju kad strasti utonu,
Tad se u snu snuje, bez ikakve treme,
Šta će zora donet za rad naše teme.

Ipak ovu igru ne napada seta,
Jer je nama svima uvek ista meta:
Da se svaki vrati na navike svoje
I da jedan drugom kapu ne kroje.

Pa nek se razvija naša draga tema,
Starešina neka i nadalje drema,
Otvori, zatvori — nek i dalje bruji,
Zapevaće opet proletnji slavuji.

Na sv. Nikolu 1941.

Dobrivoje Dim. BRANKOVIĆ, Beograd

IN MEMORIAM Dr BUKIĆA PIJADE

Ima događaja koji ostaju u ljudskom sećanju. Ostaju kao uklesani u sećanju i ništa ih ne može izbrisati. Takav je slučaj i sa onim iznenadnim pritvaranjem talaca početkom novembra 1941 godine u koncentracionom logoru na Banjici.

Okupator je svoj pakleni plan u Beogradu izveo početkom novembra 1941 godine hapšenjem talaca. Noću uoči 8 novembra 1941 beogradskim ulicama je odjekivao bat okupatorske soldateske i frkhanje okupatorskih kamiona i automobila. Okupator je bio krenuo u hajku na ljude. Njegovi nadmeni vojnici upadali su u stanove

beogradskih građana. Dizali su ih iz postelja polubunovne i, uz zaprepašćenje ukućana, bez reči tovarili kao roblje u vozila i odvodili put Banjice, u ranije stvoren koncentracioni logor.

8 novembra 1941 godine nastala je velika žurba u logoru na Banjici. Toga jutra beogradski intelektualci, članovi Akademije nauka, profesori Univerziteta, gimnaziski profesori, lekari, sudije, advokati, novinari, javni radnici, raznih pogleda i raznog doba, punili su tri podrumске sobe banjičkog logora u kome je već bilo puno roblja. Beogradski intelektualci imali su tada svojim životom da garantuju za mir i red u Srbiji, i oni su se mirili sa životom u logoru i taj život stoički podnosili.

Sa ovom grupom bio je i beogradski lekar dr Bukić Pijade, smešten u podrumskoj sobi kao i ostali i deleći sudbinu sa ostalima.

Lekarski poziv omogućio je dr Bukiću slobodu kretanja i slobodu delanja. U svom radu pokazao je tada svu uzvišenost. Bio je na visini svoje dužnosti. Radio je u logorskoj bolnici, maloj, skućenoj i neuglednoj sobici, i obilazio bolesne i nevoljne i po sobama. Mogao je da bude svedok svekolike bede i nevolje koja je tamo vladala a što ljudski um nije mogao sebi da pretstavi u doba mira. Sama bolnica je bila mesto bede i smrti, bez najpotrebnije bolničke nege i bez dovoljno lekova. Međutim, pored svega, dr Bukić činio je sve što je mogao: ulagao je svoje najbolje sposobnosti za spasavanje ljudskih života. Iskorišćavao je svoj položaj da stavlja obolelima takve dijagnoze da kod nemačkog logorskog lekara stvori uverenje da bolesnike, sa dijagnozama koje je on davao, treba otpustiti iz logora. Mnogi su tako spaseni iz „kuće smrti” zahvaljujući pok. dr Bukiću.

Jednog dana počela je da kruži vest u logoru da u banjički logor dolazi škola gestapovaca. U banjičkom logoru je trebalo da se zverovi praktično uče zverstvima. Dr Pijade je, svestan teških posledica dolaska škole gestapovaca u banjički logor, gledao da ta škola u logor ne dođe. Sa dr Blagojevićem, lekarom iz Vrnjačke Banje, koji je u to vreme bio takođe pritvoren na Banjici, pustio je vest i izvestio logorske vlasti da je tifus zavladao u logoru. Gestapovce i njihove pretpostavljene obuzeo je strah od tifusa. Pobegli su odmah iz logora „glavom bez obzira”. Mnogi životi su u to vreme na ovaj način spaseni.

Taoci su pojedinačno i periodično svi pušteni iz logora. Ostala su samo dvojica sa dr Bukićem. Dr Bukić je sa njima delio i podelio sudbinu, i za sve vreme sve samrtnike u logoru težio uzvišenim rečima koje u sebi sadrže veliku istinu i uzvišenost njegove duše: „Lako je, braćo, umreti, ali je teško umirati”. I pok. dr Bukić Pijade umirao je, umirao nekoliko godina. Po njega smrt nije došla suviše rano. Dugo je imao da odvrća svoje misli i poglede od ljudske bestidnosti i da snosi težinu bede i nepravde, da bi se najzad njegov plemeniti i mučenički život na strašnom mestu ugasio.

I dr Bukić Pijade umro je u logoru na Banjici. Njegov lik, sa blagim glasom i tihom naravi, ostao je uklesan u mome sećanju,

ništa ga ne može izbrisati. Mnoge godine su prošle, ali ja uvek osećam potrebu, kao dužnost, da ime pok. dr Bukića Pijade, bivšeg lekara iz Beograda, pomenem po dobru i osvežim uspomenu na dobrog i plemenitog čoveka, čoveka zlatna srca, čoveka prožetog osećanjem dužnosti do poslednjeg daha.

Dr Žarko FOGARAŠ, Pančevo

MUČENIK DR BUKIĆ PIJADE NA BANJICI

Banjica, jedno bolno sećanje na neprekidne patnje. Istorisko mesto ispunjeno stradanjima celog naroda. Za nas tužno, a za nacističke sramna i krvava istina, koja se neće i ne može zaboraviti niti izbrisati iz uspomena. Kao Kragujevac, Kraljevo, Sajmište, Niš, Bečkerek i druga mesta, tako i Banjica ima svoju istoriju. Svaki pojedinac je glavni akter užasnog pozorišta smrti. Jedan od tih, koji je zbilja samo čudom ostao živ duže vremena, bio je i pok. dr Bukić Pijade, jer kao Jevrej in već a priori po ideologiji nacizma nije imao pravo na život.

Bio je to 16 mart 1943 godine, jedan dan posle mog 46-og rođendana. Nalazio sam se u zatvoru u Aleksandrovoj ulici u Beogradu već mesec dana, doveden tamo iz Bečkereka. Naređeno mi je toga dana da se utovarim u gestapovsku „Maricu“, koja me je odvezla na Banjicu.

Ulaziš u „Maricu“ a odlaziš u neizvesnost, možda u smrt. Sa smrću svi smo bili pomireni. Ona je sigurno morala doći, pre ili kasnije. Masovno ili pojedinačno streljanje, odvođenje na vešala ili u nemačke koncentracione logore. Smrt nas je imala u rukama. Nada da će se u koncentracionom logoru možda ostati u životu, možda je malo održavala veru da će se preživeti i dočekati sloboda.

Tu, u tome ambijentu, video sam dr Pijade prvi put u životu. Nizak, punačak, sa bereom i dugačkim, belim lekarskim mantilom, večito u pokretu po celom logoru, uvek tešeći i pomažući — koliko se moglo. Njemu sam bio dodeljen kao ispomoć u borbi protiv pegavca, koji se nije smeo dalje širiti po celoj zemlji, a poglavito ne u nemačkoj vojsci.

Nije trebalo dugo, brzo smo se upoznali i sprijateljili i udvojenom snagom pomagali gde se i kako moglo. U onoj nestašici lekova i oskudnoj hrani njegova topla reč je mnogo činila.

Dr Pijade je verovao da su mu sin i žena u životu i na radu u Smolensku, a niko nije imao srca da mu kaže istinu — da su oboje iz Topovskih šupa utovareni u dušegupku i tu pod užasnim mukama ugušeni, otrovani. Za ćerku je znao da je negde oko Splita — kanalima dobio je 1—2 pisma.

Strepio je za život, kao i mi svi, ali sa nadom da će ipak, i pored svojih 70 i više godina, dočekati slobodu. Ali prilikom svakog streljanja, strepio je da će i njega streljati, jer ga je Kriger, pomoćnik komandanta logora, uživajući sadistički u njegovom strahu, stalno, posle svakog streljanja u Jajincima, uveravao da će ideoći put i on doći na red.

Dr Pijade i ja smo uspeli uvući u bolnicu dr Živkovića, Petra Nikezića, prof. Sinišu Stankovića, pored prof. Đelineo, prof. Mike Ilića, prof. Milana Žujovića i dr. koji su već bili u njoj. Mali deo preostalih u životu i sada se sećaju sa užasom, ali i poštovanjem, na onu oskudnu pomoć, koju smo im ukazivali mi, lekari i sanitetski personal, a naročito pok. čika Mika Blagojević, Danilo Masleša, akad. slikar Miloš Bajić i dr.

Ako se ne varam, jedne nedelje, 19 septembra 1943 godine, Italija je bila već kapitulirala, stari Pijade me poveo između 10 i 11 sati u sobu i rekao mi da se ne oseća dobro. U tome je došao jedan narednik Nedićeve državne straže da mu dr Pijade previje nogu — mislim i da donese i odnese neke vesti napolje. Dr Pijade me je zamolio da previjem toga narednika, jer njemu nije dobro. Previvši narednika, izašao sam napolje, ostavivši ga tako da bude nasamo sa starim doktorom i da izmenjaju saopštenja. Međutim, kad sam se vratio, doktor je ležao modar sa penom na ustima. Stao sam kao gromom poražen, brzo sam pozvao dr Živkovića da mi pomogne. Dr Živković i dr Đelineo skočiše sa sedišta i začas smo bili u bolesnikovoj sobi. Ali on je već bio mrtav.